

KULTURNI IDENTITET DALMACIJE 19. STOLJEĆA IZ PERSPEKTIVE PETRA NIŽETIĆA (PIETRA NISITEA)

JELKA VINCE - PALLUA
Centar za etnološku kartografiju
Filozofski fakultet
Đ. Salaja 3
41000 Zagreb

UDK 39:301.18 -- 39(092)
Izvorni znanstveni rad
Primitjeno: 20. X. 1988.
Prihvaćeno: 22. XI. 1988.

U Dalmaciji, u prvoj polovici 19. stoljeća, povjesničar, arheolog i etnolog Petar Nižetić upotrijebio je ne samo filologiju, historiografiju i arheologiju nego i, sasvim ravnopravno, etnografske podatke kao sredstvo u rješavanju pitanja nacionalnog porijekla Južnih Slavena nasuprot nekim neslavenskim mediteranskim narodima. On je djelomično rekonstruirao njihovu kulturnu povijest s namjerom da opovrgne hipotezu o ilirskom porijeklu Južnih Slavena. U članku se želi pokazati da su Nižetićevi znanstveni naponi, njegov rad i ideje pod utjecajem kulturnih i historijskih trendova Evrope 19. stoljeća i opće klime kao rezultata stvaranja nacionalnih država u Evropi i nacionalnog buđenja koje se u Hrvatskoj javilo kao ilirski preporod. Njegovo je djelovanje pod utjecajem evropskog, naročito talijanskog romantizma, koji je Dalmaciji najbliži ne samo geografski nego i svojom realističkom i političkom angažiranošću (risorgimento i Mazzinijeva »Mlada Italija«) direktno potičući i Nižetića i neke njegove suvremenike na misao o buđenju svijesti o vlastitom identitetu, kulturnom i nacionalnom.

»Ako subjektivna perspektiva značajno utječe na način na koji antropolog tumači svoje podatke, onda sama ta perspektiva postaje bitna tema istraživanja.«¹⁾ U ovom bih članku željela ponuditi upravo tu perspektivu, viđenje kulturnog identiteta Dalmacije jednog povjesničara, arheologa i etnologa (!) 19. stoljeća. Željela bih taj njegov način gledanja analizirati i smjestiti u kulturni kontekst njegova doba i pokazati koliko su se ti pogledi razvili pod utjecajem kulturnih strujanja tadašnje Evrope, i kako su djelovali na izbor i interpretaciju istraživanih pojava. Želim istaknuti da su njegovi znanstveni naponi usmjereni prema rekonstrukciji kulturne povijesti i da se Nižetić tridesetih godina prošlog stoljeća u svojim istraživanjima služio ne samo historiografskom, arheološkom i filološkom, nego upravo i etnografskom građom. Namjera mi je pokazati da su ta njegova istraživanja bila pod utjecajem evropskog, pogotovu talijanskog romantizma, i opće klime kao rezultata stvaranja nacionalnih država u Evropi i nacionalnog buđenja, koje se u Hrvatskoj formiralo kao hrvatski narodni preporod (ilirski pokret). Međutim, za mnoge od karakteristika evropskog romantizma naše tlo nije bilo društveno-povijesno pogodno da uhvati korijen. Tako se npr. jedna od glavnih crta evropske romantike, čežnja za

istokom, nije kod nas mogla javiti kad smo za neke zapadnoevropske romantičare, kako je to zgodno primijetio Antun Barac, taj istok djelomično bili i mi sami i osjećali ga na vlastitoj koži u obliku turske vlasti nad znatnim dijelom našega naroda. Isto tako, kod nas nema one poznate »bolesti stoljeća«, karakteristične za francusku književnost, nema ni njemačkog misticizma ili egocentrizma, tamnih boja, melankolije i zasićenosti nekih engleskih romantičara. Kod nas romantičarski kult individualizma, u doba narodne borbe za održanje, ustupa mjesto interesu cjeline, domovinskoj koristi književnog rada. Zato i nije čudno da je Dalmacija bila naročito pod utjecajem talijanskog romantizma koji joj je bio najbliži ne samo geografski nego i svojom realističkom orijetacijom i političkom angažiranošću. Tome je pogodovao razvoj cestovnog, poštanskog i parobrodarskog prometa, liberalizacija prometa stranih knjiga i časopisa a pogo tovu školovanje imućnijih dalmatinskih studenata na talijanskim sveučilištima (Nižetić-Padova), gdje su dolazili u dodir s revolucionarnim strujanjima risorgimenta koja su se širila iz Milana na obližnje talijanske gradove. Tamo su se romantičari i patriotski nastrojani studenti i građani, općenito mlađa generacija, lako zanosili liberalnim, revolucionarnim mislima, prihvaćajući oslobodilačku ideju koju je proklamirao Giuseppe Mazzini da bi svojom »Mladom Italijom« (osnovanom 1831) probudio uspavanu nacionalnu svijest svojih zemljaka i znatno utjecao na akciju oslobođenja i ujedinjenja Italije.³

Tako je susjedna Italija u prvoj polovici 19. stoljeća svojim risorgimentom djelovala na Nižetića i njegove suvremenike time što ih je direktno poticala na misao o buđenju svijesti o vlastitom identitetu, kulturnom i nacionalnom.

Nižetić, istaknuti povjesničar i arheolog u Dalmaciji u periodu između 1830. i 1850. rodio se 1774. godine u Starigradu na otoku Hvaru gdje je i umro 1866. Iako školovan u Padovi u egzaktnim znanostima (matematika, fizika), te u pravnim znanostima, iako se bavio proučavanjem prirode — mineralogijom, botanikom, etnomologijom, nije mogao izbjeći ni humanistički rad. U tome je presudno bilo rodno tlo otoka Hvara — arheološki nalazi, natpisi i brojni ilirski i grčki novac, od kojega je stvorio čitavu numizmatičku zbirku. Već u dobi od 34 godine imenovan je u Gorici (Gorizia) ravnateljem liceja, na kojemu je predavao fiziku i matematiku. Nakon šest godina službovanja, Nižetić 1814. napušta Goricu i vraća se u Starigrad gdje provodi ostatak svog dugog i plodnog života. Tamo se, tridesetih godina prošlog stoljeća, u svojim poznim pedesetim godinama, bacio na istraživanje povijesti, arheologije i etnologije (!) ponukam općim trendom pisanja povijesnih napisa koji je zahvatio Evropu u prvoj polovici 19. stoljeća, ali i željom da se pozabavi nacionalno-političkim pitanjima koja je postavio narodni preporod. Poznato je da je takva preporodna faza karakteristična i u oblikovanju dijela evropskih nacija u 19. stoljeću, naročito malih, nesamostalnih ili politički neujedinjenih nacija srednje, istočne i južne Evrope. Upravo taj dio Evrope ušao je potkraj 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća iz feudalnog doba u razdoblje naglih društvenih promjena kao mozaik feudalnih država Njemačke i Apeninskog poluoto-

ka, ili opet kao sklop velikih mnogoetničkih država — austrijskog, ruskog i turskog carstva. Dalmacija je u to doba poprište sukoba interesa velikih sila — Austrije, Francuske, Rusije. Ona je i inače bila mjesto gdje su se u povijesti smjenjivali narodi i vladavine, mjesto sudara Istoka i Zapada, bizantskog i rimskog carstva, mediteranskog svijeta, romanske i slavenske kulture. Nižetić je kao dvadesettrogodišnji mladić bio svjedokom propasti Mletačke republike 1797, kratkotrajne Napoleonove uprave u Dalmaciji, te ponovnog dolaska Austrije 1813. Tako se Austrija po drugi put vraćala u izgubljeni posjed Lombardije, Veneta i Dalmacije, ekonomski najzaostaliye zemlje Habsburške monarhije. Na Bečkom kongresu (1814—15) kroji se nova karta Evrope, gdje Dalmacija zauzima prostor od Raba do Budve, sastavljena od bivšeg područja dviju republika, Mletačke i Dubrovačke, te područja Boke Kotorske. Talijanski je jezik i dalje ostao jedini službeni jezik u javnoj upravi i školama, a »samo podvornici pjevaju narodne pjesme, koje finim ušima stranih profesora nalikuju na zavijanje planinskih vukova.«³⁾

U prvoj polovici 19. stoljeća u Evropi »skupljanje ostataka prošlosti, pisanih i nepisanih, postalo je univerzalna strast. Možda je to, djelomično, bio pokušaj zaštite od moćnih napada suvremenosti, iako je nacionalizam, vjerojatno, u tome bio najvažniji poticaj: u dotad neosviještenim nacijama historičar, leksikograf i skupljač narodnih pjesama često su bili utemeljitelji nacionalne svijesti.«⁴⁾

Kao u evropskoj romantici, i u hrvatskoj a i dalmatinskoj prepodnoj književnosti stvoren je gotovo kult historije. Zajedničko im je shvaćanje nacionalizma kao pojma u kome nisu toliko važne državopravne oznake, koliko jezik, običaji i prošlost. Nižetić se s najvećom strašću bacio na istraživanje upravo tih, za njega, glavnih oznaka naroda. Osjetio se ponukanim da oblikovanju nacionalnog pitanja pridonese svojim naporima za rekonstrukciju kulturne povijesti, svojim »mučnim nastojanjima da se prouči porijeklo naroda i njihova srodnost« (La Dalmazia, 1846, str. 81), svojim traženjem istine i koristi za našu povijest (La Dalmazia, 1845, str. 307), te »stupnja analogije koji postoji između starih običaja Ilira i Slavena i stupnja nacionalnih odnosa među njima« (La Dalmazia, 1846, str. 57).

Za Nižetića je karakteristično negiranje bilo kakve etničke veze između Slavena i starih Ilira koji su obitavali ovaj dio balkanskog poluotoka još prije dolaska Rimljana i Slavena. On odlučno pobija mišljenje, koje je u to doba prevladalo, da su Južni Slaveni, a naročito Dalmatinci, potekli od starih Ilira — i to u doba Gajeva ilirskog pokreta, kada je takav stav mogao zazvučati gotovo kao hereza.⁵⁾ Ilirski pokret želio je okupiti hrvatske i ostale južnoslavenske zemlje u jednu kulturnu cjelinu na osnovi zajedničkog književnog jezika i nacionalne svijesti. U smislu tih ideja razvio se u četvrtom deceniju 19. stoljeća »Ilirski pokret« sa sjedištem u Zagrebu, s programom velike Ilirije, po kojemu se to ime nekadašnjih prastanovnika prenosilo na nove stanovnike i na njihove nove pokrajine. Ilirsko ime stvoreno je na pretpostavci o genetskoj vezi između Južnih Slavena i starovjekovnih Ilira, ali i kao jedno neutralno ime, izumrlo i tuđe

ime iz daleke prošlosti, kao zajedničko svim ograncima, ime koje je moglo tada premostiti partikularističke tendencije.)

Nižetić je veoma cijenio prošlost drevnih Ilira, junačkih boraca za slobodu protiv rimskog sužanjstva, kako kaže u jednom svom pismu. U svojoj zanosnoj pjesmi »All Illirio risorto« (Uskrsloj Iliriji), premda na talijanskom jeziku, jeziku svoje kulture, Nižetić se ispovijeda slavenskim Iliriom. Pjesma je nastala za vrijeme njegova službovanja u Gorici 1809, u vrijeme kad je Napoleon formirao kraljevinu Iliriju. Nižetićevo zanos za Napolena potječe iz nade da je upravo on pozvan da sjedini Južne Slavene. Međutim, on pripada onim rodoljubima koji su načelno prihvaćali ilirsku ideologiju, južnoslavensku i slavensku uzajamnost i ideju o sjedinjenju hrvatskih zemalja, ali se nisu htjeli odreći tradicionalne posebnosti, dalmatinske specifičnosti — dalmatinskog slavenstva.

Takvim stavom on ulazi u prijelaznu struju između integracionih težnji Gajeva ilirizma i hrvatske ideologije. Prema tome, njegovo djelovanje ne bismo mogli uvrstiti u separatistička nastojanja vladajućeg građanskog društva (povezanog s ostacima patricijata) pod austrijskom vlašću, koje je zagovaralo uzdizanje dalmatinskog imena na stupanj nacije, separatističku Dalmaciju odvojenu od Hrvatske i Slavonije, koja bi trgovački i kulturno trebala biti orijentirana prema Bosni kao prirodnom zaleđu i prema talijanskom dijelu Jadrana, osobito njegovu austrijskom dijelu.

On izrijeком kaže da želi revindimirati slavu starih Ilira, što je namjerno potamnije rimski povjesničari svojim tendencioznim povijesnim izvorima.⁷⁾ Za Nižetića je period rimske vladavine na dalmatinskom tlu bio period tuđe dominacije, a primarno povijesno-državno pravo bilo je ilirsko. Njegova je nakana — kako kaže — sakupiti tragove kojima bi potvrdio da su današnji običaji jednaki drevnim ilirskim, a ovi da potječu iz južnih krajeva Azije te da su Rimljani i Slaveni preuzeli od Ilira štošta, a naročito običaje.⁸⁾

Zbog toga se dao na istraživanje raznih tema kao što su: posmrtni običaji slavenskih naroda (izlaganje mrtvaca, posljednji cjelov na usta mrtvaca, bućanje uz pokojnika, narikače, mrtvačke gozbe iza pogreba, rezanje kose, nagrđivanje lica), religija Slavena i Ilira (koleda, prazničke vatre, deblo badnjak), plesovi (kolo, moreška i grčka pirika), svadbeni običaji, sportske igre i još mnoga druga pitanja. Mnoge od tih predmeta istraživanja Nižetić ne uzima izdvojeno, nego ih promatra onako kako se javljaju u raznih naroda, uspoređujući Južne Slavene sa Sjevernim i Istočnim, a isto tako s drevnim narodima: Ilirima, Grcima, Rimljanima i Židovima. Pri tom konzultira djela povjesničara, arheologa, filozofa, pjesnika, klasičnih i svojih suvremenika.

Tako ovo odabrano mnoštvo elemenata tradicijske kulture, sva ta obilna etnografska građa, služi Nižetiću kao osnova u izvođenju historijskih zaključaka. Etnografsku građu ne upotrebljava autor samo kao dopunsku nego je, naprotiv, stavlja ravnopravno uz bok filologiji, historiografiji i arheologiji. Citiram ovdje jednu od Nižetićevih rečenica u kojoj se najrječitije uočava njegov stav da, osim već uobičajenog korištenja tih

triju znanosti, treba u proučavanju porijekla naroda (etnogeneze) razmotriti i »analogiju običaja« (!) (»l'analogia dei costumi«), dakle ravnopravno uzeti u obzir i etnografsku građu: »Nel malagevolissimo studio d'investigare l'origine delle nazioni, e la loro affinità e derivazione, accetto la sana critica per iscorta sicura; oltre la lingua più o meno uniforme e l'autorità degli storici, accetto l'analogia dei costumi« (La Dalmazia, 1846, str. 81).

Na ovom mjestu treba posebno istaći Nižetiću u prilog njegovo upućivanje da treba povijest jezika razlučiti od povijesti naroda (»... importa separare la storia della lingua dalla storia della nazione«, La Dalmazia, 1846, str. 107), pogotovu kad znamo da su počeci etnološke znanosti i kod Hrvata i kod većine evropskih naroda usko vezani uz filologiju. Tako možemo pretpostaviti da je Nižetić već 1846. etnologiju želio postaviti na temelje odvojene od filologije i usmjeriti je kao samostalnu znanost koja ne bi trebala »nicati u krilu filologije«.

Kad se Nižetić bavi određenim pitanjem, cilj mu je mnogo širi od rješavanja pojedinačnog odgovora na postavljen problem. Važno je uočiti da se Nižetić ne zadovoljava pukim opisom nekog kulturnog elementa. Opis mu služi tek kao pomoć i sredstvo za rješavanje pitanja postanka, za izvođenje historijskih zaključaka i rekonstrukciju kulturne povijesti kao što to, opet svojim posebnim karakterističnim metodama, čini arheologija. Nit vidilja koja se provlači kroz Nižetićeve prikaze svih odabranih predmeta istraživanja jest želja da se znanstvenim putem pokaže da »dalmatinski najstariji preci nisu bili sinovi slavenskog naroda, kao što misle neki naši pisci«. U toj nakani, kojom se Nižetić malo previše zanio, moglo bi mu se donekle osporiti njegovo stalno isticanje da na stvari gleda nepristranim okom u ljubavi prema »istini« i »koristi« za našu povijest, dva pojma koja su i inače zaštitni znak i pretpostavka književnog djelovanja na prijelazu stoljeća. On često, bez dokazane osnove, niječe mogući slavenski utjecaj na pojedini kulturni element, nižući dokaze koji idu u prilog njegovu unaprijed formiranom mišljenju. Takav je, npr., očiti slučaj s dokazivanjem porijekla plesa »kolo« čije moguće slavensko porijeklo Nižetić kategorički osporava, premda na pitanje o postanku kola nije ni današnja etnološka znanost dala siguran odgovor. Kao jedan od priloga svojoj tezi o neslavenskom postanku kola on ističe činjenicu da se ono pleše kod naroda Albanije »koji sigurno nisu niti su ikada bili Slaveni« (La Dalmazia, 1845, str. 307). Nižetić je, međutim, pogriješio tvrdeći da kolo nije rašireno izvan granica Albanije i Dalmacije, budući da je poznato da je ono kulturno dobro ne samo čitave jugoistočne Evrope nego i šire — Slovaci i Ukrajinci neke svoje plesove nazivaju upravo »kolo«.

Ograničit će se samo na još jedan primjer koji je zaintrigirao ovog lucidnog i svestranog istraživača — njegovo razmatranje o postanku sportskih igara.

Nižetić nabraja i opisuje pet sportskih igara, pet načina nadmetanja u snazi, brzini i spretnosti u Dalmaciji i njenu zaleđu, očuvanih u svojoj prvotnoj jednostavnosti i uspoređuje ih sa sportskim igrama kod starih Grka, pentathlonom (rvanje, šakanje, trčanje, skok u dalj, bacanje diska). Sve

te igre u svom su početku bile vrlo jednostavne, no stigavši u Grčku, ustanovljuje autor, modularale su se i postale kod Grka i Rimljana grubljima, izvođene od atleta, te služeći za rasonodu narodu.

Nižetić upozorava da tih igara nema više ni u tragovima kod Grka i Talijana, čak ni u najnižem sloju tih naroda, a da su u Dalmaciji još uvijek u upotrebi, i to u svojoj prvotnoj jednostavnosti (npr. umjesto diska baca se kamen ili komad drveta, volovska glava, itd. u omiljenoj igri »kamen s ramena«). Nižetić i ovdje isključuje slavenski postanak sportskih igara upozoravajući, kao i kod kola, na okolnost da su u Albaniji takve igre raširene i u upotrebi još u njegovo doba. Za Albance, kaže on, nitko ne može tvrditi da su bili ili da jesu slavenskog porijekla, prije bi se reklo ilirskog. Kad bi te igre bile slavenskog porijekla, rezonira Nižetić, vidjeli bismo ih u upotrebi i kod drugih slavenskih naroda, ako ne kod onih koji su od nas daleko, onda bar kod onih s kojima graničimo. Njegova je, prema tome, teza da su Slaveni po svom dolasku samo preuzeli starobalkansku uvriježenu tradiciju odmjeravanja snage i brzine u sportskim igrama i da su ih Iliri donijeli sa sobom iz svoje bivše postojbine, maloazijskih krajeva.

Da bi osim slavenskog isključio i grčki i rimski postanak sportskih igara, autor poseže za tipičnim evolucionističkim shvaćanjem povijesti u skladu s poznatim Chavannesovom definicijom etnologije (1787). On objašnjava što podrazumijeva pod izrazom stariji narod (»la popolazione più antica« — La Dalmazia, 1846, str. 81) u usporedbi s nekim drugim. On u tu formulaciju upleće pojam kulture držeći starijim onaj narod kod kojeg je razvoj elemenata ljudske kulture (»lo sviluppo degli elementi dell'umana cultura«, La Dalmazia, 1846, str. 81) počeo ranije. Međutim, Nižetić ističe da se moglo dogoditi da kod tako definiranog »starijeg naroda« razvoj zastane na prvotnom stadiju, a da za to vrijeme drugi narod preuzme elemente kulture napredujući u civiliziranosti i mijenjajući, varirajući preuzete forme. Navedeni primjer istraživanja porijekla sportskih igara u skladu je s tezom o »starijem narodu« i o preuzimanju elemenata kulture, njihovu prenošenju, modularanju i proširivanju. Tako bi u ovom slučaju upravo od Ilira Grčka preuzela te igre modularajući i unaprijedivši ih, no lišivši ih time originalne jednostavnosti. Ilirski narod, ističe Nižetić, stariji je od grčkog, a ovaj drugi, mlađi, unaprijedio ih je svojom fantazijom i naprednijom civiliziranošću.

Vrlo je zanimljiv, premda u svojoj jednostavnosti promašen, pokušaj da pomoću pojma »stariji narod« dobije kriterij za utvrđivanje relativne starosti kulturnih elemenata: »L'uniformità dei costumi in popoli di nome diverso, se non offre prova certa dell' identità loro, ne dà certa della loro età e dell loro prossima derivazione. In questo caso, quando il filosofo indagatore trova simili le costumanze, ma più semplici in una che nell'altra popolazione, per mio avviso, avrà fondamento sicuro a poter dedurre, averle la seconda adottate dalla prima; e la prima essere più antica della seconda« (La Dalmazia, 1846, str. 81). Ovaj način razmišljanja može nas asociirati na poznati Graebnerov »kriterij kompliciranosti« u utvrđivanju relativne starosti kulturnih elemenata.

Nižetićev pojam kulture neraskidivo je vezan uz ideju evolucije, obrasce napredovanja, evolucijski razvoj (»razvoj elemenata ljudske kulture«,

»stupanj razvoja«, »moduliranje i unapređivanje kulturnih elemenata«, »napredovanje u civiliziranosti«, itd.). Takvo njegovo rezoniranje sasvim je u skladu s vjerom koju 19. stoljeće gaji prema napretku, prema svemoći znanosti i industrijalizacije. U skladu je i sa shvaćanjem historije kao slijeda stupnjeva historijskog razvoja, a ne samo kronološkog slijeda događaja. Za Nižetića je evolucija kulture jednosmjerna, ali — kao što se pokazalo na primjeru sportskih igara — podložna zastoju ili čak nazadovanju. Nižetić se, u objašnjavanju zacrtanog toka evolucije služio, kao i E. B. Tylor, dvjema osnovnim metodama — metodom komparacije i analizom preživjelih elemenata kao dokazom razvojnih stupnjeva prisutnih kod suvremenih naroda. U toj je analizi bio manje ili više uspješan baš zbog svog čvrsto unaprijed utvrđenog stava koji mu je često priječio da prepozna moguću slavenski utjecaj na određeni kulturni element i tamo gdje bi za to bilo razloga. Upravo je problem objektivnosti ili subjektivnosti uvelike zaokupljao 19. stoljeće, doba traganja za znanstvenim metodama.

No, bez obzira na povremena neslaganja između Nižetićeve tvrdnje da na stvari gleda objektivno i, kako kaže, nepristranim okom u ljubavi prema istini i konkretnih nizanja dokaza koji idu u prilog njegovu unaprijed utvrđenom mišljenju, može se konstatirati da je on jedan od prvih učenjaka koji je na znanstvenoj osnovi (i to upravo služeći se najviše etnografskom građom) negirao bilo kakvu etničku vezu između Slavena i starih Ilira. U skladu s time i njegovo shvaćanje pojmova Ilir i Ilirija razlikovalo se od značenja koje su tom pojmu pridavali Gaj i ilirci.

Možda bismo relativno slab odjek Nižetićevih djela mogli pripisati upravo činjenici što on u Dalmaciji nije davao primat slavenstvu koje je postalo fokusom interesa daljnjih istraživača, osobito u počecima formiranja nacionalne etnologije koja je težila »uspostavljanju i dokumentiranju onih etničkih kultura čije je održavanje moglo opravdati pojavu nacionalnih država.«¹⁾ Periferniji bi razlozi bili »tehničke prirode«: pisanje isključivo na talijanskom jeziku i okolnost da nije nikada predao u tisk svoje dvije obuhvatne knjige rukopisa od po 400 stranica, prestano ih upotpunjujući i proširujući (»Notizie raccolte e memorie compilate per servire alla storia della Dalmazia per l'epoca dei Pelasghi e dei Greci«). No svoje članke i rasprave ipak je Nižetić objavljivao, i to pretežno u časopisima »La Dalmazia«, »Gazzetta di Zara«, »Buletino Istituto Archeologico Roma«.

BILJEŠKE

- ¹⁾ Hatch, Elvin: *Antropološke teorije*, Beograd 1979, str. 20.
- ²⁾ Poznato je da za Mazzinija Slaveni zauzimaju značajno mjesto u njegovu političkom programu i da je vjerovao da će upravo oni biti odlučni faktor u razbijanju Austrije.
- ³⁾ Zorić, Mate: *Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku*, »Rad« JAZU 357, Zagreb, 1971, str. 357.
- ⁴⁾ Hobsbawn, Eric J: *Doba revolucije*, Školska knjiga, Zagreb, 1987, str. 237.

- ⁵) U popisu literature navedena su dva članka V. Belaja o Relkoviću i Čevapoviću (Nižetićevu suvremeniku) čija se mišljenja razlikuju od Nižetićeve.
- ⁶) »Širina pokreta dobila je svoj izražaj u ilirskom imenu, koje je najprije obilježavalo štokavsko narječje (lingua illyrica) — za razliku od kajkavskog koje se nazivalo »horvatskim« (lingua croatica) — a zatim su njime, kao zajedničkim prezimenom, bila obuhvaćena sva pokrajinska i narodna imena. S obzirom na izvanredno razvijen partikularizam pojedinih hrvatskih zemalja, proces oblikovanja moderne hrvatske nacije nije mogao imati neki drugi tok. Ilirsko ime, ma koliko ono bilo umjetno — iako dovoljno opravdano književnom predajom i upravnom praksom — pružilo je najpogodniji okvir za prevladavanje pokrajinskih antagonizama i uz to, podloženo vjerom u autohtonost slavenskog življa na jugu, takvo osjećanje snage koje je otpor protiv mađarskog pritiska tada nužno zahtijevao«. (Šidak, Jaroslav: *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Zagreb, 1973, str. 10,
- ⁷) »Istina je, da me je Arkeološki zavod u Rimu počastio ubrojivši i moje ime uz svoje slavne članove. Nijesam indiferentan spram toga imenovanja, ali drugu bi ja slavu želio da zaslužim, a to je da koristim mladosti željnoj nauke, e da uzmogne biti na korist našoj otadžbini, istrгнуvši iz zaborava i podmetanja rimskih povjesničara prošla vremena naše sjajne starine«, iz Nižetićeve pisma Ivanu Desecco, 1840. g. — Petravić, Ante: *Studije i portreti, Petar Nižiteo* (239 — 282), Zagreb, 1905, str. 263.
- ⁸) Da bi potkrijepio svoju tezu o ilirskom porijeklu kulture, koju su kasnije prihvatili Slaveni, autor proučava etnografske elemente i jezik današnjih Arbanasa (Albanaca) za koje tvrdi da potječu od Ilira.
- ⁹) Hammel, Eugene A: *Odnosi među etnografijom, etnologijom, povijesti i demografijom*, Narodna umjetnost, knjiga 21, Zagreb, 1984, str. 78.

CULTURAL IDENTITY OF THE 19th CENTURY DALMATIA AS SEEN BY PETAR NIŽETIĆ (PIETRO NISITEO)

Summary

In Dalmatia in the first half of the 19th century, Petar Nižetić — a historian, archeologist and ethnologist — used not only philology, historiography and archeology, but on an equal basis ethnographic data, in order to solve the problem of national origin. Certain cultural elements and their ethnographic description (for example »kolo« dance or some sport games) served him only as aids in reconstructing cultural history and answering questions about origins. Nižetić's intention was to refute the hypothesis about the Illyrian origin of the Southern Slavs, as his contribution to the discussions of national — political problematique at the time of Croatian Renaissance.

In the article, the author demonstrates that Nižetić's scientific efforts and ideas were influenced by cultural and historical trends of the 19th century Europe and the general climate at the time of the formation of nation-states. The Croatian national awakening — Illyrian Renaissance — was a part of this process. Nižetić was also influenced by European, particularly Italian romantism which was close to Dalmatia both geographically and in terms of political engagement (Risorgimento and Mazzini's »Young Italy«). It inspired in Nižetić the search for own identity, cultural and national. The term »culture« is in Nižetić's thinking treated in evolutionary perspective and in the context of unsuccessful relative dating of cultural elements, associated with the concept of »more ancient people«. His use of the concepts »development of the elements of human culture« and »degrees of development« was in accord with the prevalent idea of the century which believed in progress and almighty science and industry.

LITERATURA

- Barac, Antun, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, knjiga I — Književnost ilirizma, Zagreb, 1954.
- Belaj, Vitomir, *Čevapovićev doprinos etnologiji*, referat (u tisku) održan na simpoziju u Požegi, 1987.
- * * * *Relkovićevo mjesto u povijesti hrvatske etnologije*, referat (utisku) održan na simpoziju u N. Gradiški, 1984.
- Bošković-Stulli, Maja, *Povijest hrvatske književnosti* (knjiga I — Usmena i pučka književnost), Zagreb, 1978.
- Gross, Mirjana, *O nekim aspektima razvoja nacionalne ideje za vrijeme narodnog preporoda u Dalmaciji*, Historijski pregled 1, Zagreb, 1963.
- * * * Počeci moderne Hrvatske, Globus, Zagreb, 1985.
- Hammel, Eugene A, *Odnosi među etnografijom, etnologijom, povijesti i demografijom*, Narodna umjetnost 21, Zagreb, 1984.
- Hobsbawn, Eric J, *Doba revolucije*, Školska knjiga, Zagreb, 1987.
- Kapor, Matej, *Monete dalmatiche*, Gazzetta di Zara, 1835, broj 78, str. 310—312.
- Katalinić, Ivan, *Risposte alle osservazioni critiche del sig. Pietro Nisiteo inscrite nei N. 35, 36, 37 della Gazzetta di Zara sul Regno dei Celti nell'Ilirico*, Gazzetta di Zara 1835, No. 57, 58, 60.
- Kuničić, Petar, *Petar Hektorović — Njegov rod i Tvrđalj*, Dubrovnik, 1924.
- Ljubić, Šime, *Običaji kod Morlakah u Dalmaciji*, str. 9, 10, 12, Zadar, 1846.
- * * * Pietro Nisiteo: Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia, Vienna e Zara, 1856, str. 227.
- Miličić, Davor, *Bilješke o radu Petra Nisitea*, Zbornik simpozija »Hvar u prirodnim znanostima« 1975, JAZU, Razred za prirodne znanosti, 1977.
- Nikolanci, Mladen, *Petar Nisiteo-Nisetić kao arheolog*, Zbornik simpozija »Hvar u prirodnim znanostima«, 1975, JAZU, Razred za prirodne znanosti, 1977.
- Nižetić, Petar, U raznim brojevima časopisa *La Dalmazia*, Zadar, godišta 1845, 1846, 1847.
- * * * U raznim brojevima časopisa *Gazzetta di Zara*, Zadar, 1833.
- Petravić, Ante, *Petar Nisiteo*. U *Studije i portreti*, svezak 1, str. 239—282, Zagreb, 1905.
- * * * *Učenjak Petar Nisiteo; Novi list VIII/261*, Rijeka, 21. IX 1905.
- Petrović, Rade, *Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću*, Sarajevo—Zagreb, 1982.
- Plančić, Stijepo, *Inventar arhiva profesora Petra Nisitea*, Stari grad, 1986.
- Stojković, Marijan, *Historijski prilozi etnografiji Hrvata*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, sv. 37, 1953.
- Šidak, Jaroslav, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Zagreb, 1973.
- Zorić, Mate, *Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku*, Rad JAZU broj 357, str. 353—469, Zagreb, 1971.
- A Handbook of Method in Cultural Anthropology* (edited by Raoul Naroll and Ronald Cohen), New York, 1973.
- Wurzbach-biographisches Lexicon: *Nisiteo Petro*, sv. 20, str. 367, Wien, 1869.
- Enciclopedia italiana XXIX, natuknica Risorgimento, 434—439.